

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Київський національний університет культури і мистецтв
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Національний університет «Одеська політехніка»
ПНВЗ «Київський університет культури»
Маріупольський державний університет
Національна спілка документознавців України**

КУЛЬТУРА, ІНФОРМАЦІЯ, КОМУНІКАЦІЯ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДІАЛОГ

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю*

10 квітня 2025 року

Київ 2025

Культура, інформація, комунікація: міждисциплінарний діалог : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжн. участю / М-во освіти і науки України, М-во культ. та страт. ком. України ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. та ін. (Київ, 10 квітня 2025 р.). Київ : НАКККиМ, 2025. 420 с.

Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Культура. Інформація. Комунікація: міждисциплінарний діалог» об'єднує результати досліджень учених, фахівців і практиків з різних галузей гуманітарного знання, що розкривають багатовимірні аспекти взаємодії культури, інформації та комунікації в умовах цифрової трансформації суспільства. Матеріали згруповано за тематичними секціями, що охоплюють широкий спектр проблем: розвиток бібліотечної, інформаційної та архівної справи; новітні тенденції у сфері медіа й комунікації; документознавчі студії; інновації в інформаційних технологіях; менеджмент культурних і креативних індустрій; культурологічні виклики цифрової доби; роль культури в освітньому процесі; соціокультурні трансформації в умовах глобальних і локальних викликів; сучасні підходи до артменеджменту; міждисциплінарні студії мистецтва та культурної спадщини.

Збірник стане в пригоді науковцям, викладачам, здобувачам освіти, культурним менеджерам, архівістам, бібліотекарям, а також усім, хто цікавиться проблематикою гуманітарного розвитку в сучасному світі.

Редакційна колегія

Марченко Валерій Віталійович, ректор Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, професор, доктор філософії, кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України (голова редколегії).

Степаненко Людмила Михайлівна, перший проректор з науково-педагогічної роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор педагогічних наук, доцент.

Денисюк Жанна Захарівна, проректор з наукової та виховної роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор культурології, доцент.

Добровольська Вікторія Василівна, в.о. завідувача кафедри артменеджменту та інформаційних технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор наук з соціальних комунікацій, професор.

Бойко Наталія Вячеславівна, доцент кафедри артменеджменту та інформаційних технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Бугайова Оксана Іванівна, начальник відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, кандидат філологічних наук.

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(протокол № 15 від 14.05.2025)*

Позиція авторів може не збігатися з позицією редакційної колегії збірника.

Автори несуть повну відповідальність за викладений матеріал.

© Автори матеріалів, 2025

© НАКККиМ, 2025

Кудлай В'ячеслав Олегович,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри інформаційної діяльності
Мариупольського державного університету, м. Київ

Педченко Олена Василівна,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри прикладної філології
Мариупольського державного університету, м. Київ

ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕРАПІЇ НА БАЗІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

В умовах повномасштабної війни в Україні публічні бібліотеки постали перед потребою швидкої трансформації власної діяльності. Окрім традиційних функцій інформаційно-культурних осередків, вони дедалі частіше виступають як місця, де здійснюється психологічна та соціальна підтримка читачів, зокрема за допомогою бібліотерапії. Цей напрям базується на використанні книг і спеціально організованих форм читацької взаємодії, що дозволяє пом'якшити наслідки стресу, тривожності чи кризових явищ у житті людей різного віку. Особливо актуальною стає бібліотерапія для вимушено переміщених осіб, учасників бойових дій та дітей, які зазнали травматичного досвіду внаслідок війни.

Мета наукової розвідки полягає в аналізі інноваційних підходів до організації бібліотерапевтичної діяльності на базі публічних бібліотек, а також у розгляді практичних інструментів формування рекомендаційних списків книг із позитивними сюжетами, спрямованими на психоемоційну підтримку користувачів.

Використання читання як способу подолання стресу практикувалося ще на початку ХХ століття, особливо для підтримки солдатів, які брали участь у Першій світовій війні. У багатьох військових шпиталях функціонували бібліотеки, що застосовували бібліотерапевтичні методики, зокрема поетичну терапію. У США та Великобританії розвинувся рух, спрямований на підтримку бібліотерапевтичних ініціатив та ресурсів. Однією з ключових праць того періоду стала книга «Тисяча книг для лікарської бібліотеки», написана Едіт Кетлін Джонс і опублікована у 1913 році. Вона й досі вважається значним культурним надбанням. У 1950-х роках бібліотерапія набула подальшого розвитку завдяки працям Керолін Шродес, однієї з авторів книги «Свідомий читач». Вона висунула ідею, що персонажі художніх творів можуть глибоко впливати на читачів, які знаходять у них віддзеркалення власних переживань та досвіду [1, 76].

Загострення суспільно-політичної ситуації після лютого 2022 року спонукало бібліотеки України до оперативного переосмислення власних функцій [2]. Так, крім забезпечення інформаційних послуг, багато книгозбірень започаткували або розширили практики: зон психологічної підтримки, волонтерських хабів для переселенців, артмайстерень з елементами терапевтичних методик, клубів читання та «тепліх» книжкових просторів для дітей і дорослих [3]. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [4], попри базовий характер, у низці своїх статей передбачає можливості розширення функцій публічних бібліотек у сфері культурно-просвітницької та соціально орієнтованої діяльності. Зокрема, законодавство гарантує бібліотекам певну самостійність в організації заходів для задоволення інформаційних, освітніх і культурних потреб користувачів. Така гнучкість робить цілком реалістичним упровадження бібліотерапевтичних програм, оскільки вони за своєю суттю належать до інформаційно-комунікаційної та соціально-культурної роботи книгозбірень.

Для емпіричної оцінки важливості бібліотерапевтичних форм діяльності у лютому 2025 р. проведено опитування 51 співробітника бібліотек із 8 регіонів України. Результати презентовано в таблиці 1.

Як видно, 74 % опитаних бібліотек уже впроваджують (або планують у найближчому майбутньому) хоча б одну з форм бібліотерапевтичної діяльності. Найпопулярнішими є клуби читання та тематичні виставки книг, де можна віднайти надихаючі сюжети.

Таблиця 1

Наявність бібліотерапевтичних форм діяльності у публічних бібліотеках

Формат / Ініціатива	Частка бібліотек, %	Абсолютна кількість бібліотек
Клуби читання з акцентом на психоемоційній підтримці	58	30
Арттерапевтичні майстерні (малювання, ліплення, колаж)	52	27
Тематичні полиці та виставки «позитивної літератури»	66	34
Розмовні клуби з елементами казкотерапії чи психологічних тренінгів	39	20
Індивідуальні консультації з бібліотерапевтичними вправами	27	14
Середній показник наявності бодай однієї бібліотерапевтичної ініціативи	74	38

Джерело: авторське опитування.

Міжнародний досвід бібліотерапії підкреслює її інтерактивну природу. Дослідження Гайнс М. Д. і Гайнс-Беррі (2018) вказує на важливість активного обговорення книжкових сюжетів, що особливо актуально для українських бібліотек як центрів соціальної комунікації [5]. Такі месенджери як WhatsApp, Telegram, Viber мають чат-боти, які допомагають підібрати книжку, базуючись на стані душі або психологічному запиті (наприклад, «відволіктися від тривоги», «підняти самооцінку»). Особливо корисними для дітей і дорослих, які перебувають у місцях компактного проживання переселенців і потребують безпечного соціального простору є онлайн-зустрічі та читання в ZOOM. Наразі популяризується практика, коли бібліотекарі записують короткі аудіо- чи відеогляди книжок (у формі подкастів або буктрейлерів), де зосереджуються на терапевтичному потенціалі видань (дружня атмосфера, історії подолання труднощів). Значною мірою подібні ініціативи спираються на співпрацю з психологами, соціальними працівниками, інколи й духовними лідерами, що дозволяє забезпечити більш глибоке консультування та інтерпретацію змісту книг.

Один із ключових моментів бібліотерапії – ретельний відбір книг з історіями успішного подолання труднощів, що підкріплені простими практиками самодопомоги. Праця Рабері М. «Bibliotherapy: Books to Guide You Through the Hard Times» містить практичні рекомендації щодо формування тематичних книжкових добірок (наприклад, подолання втрати чи кризи), що дозволяє українським бібліотекарям надавати більш персоналізовані рекомендації [6]. Це завдання не тільки для публічних бібліотек, але й бібліотек закладів освіти, що сьогодні націлені на запровадження бібліотерапії як пріоритетного напрямку діяльності. Так, науковою бібліотекою Маріупольського державного університету (надалі НБ МДУ) в місті Києві в роботі з переміщеною маріупольською громадою апробовано аналітичну модель «бібліотерапевтичного профілю книги», де кожний твір оцінюється за параметрами: «подолання кризи», «наявність гумору» та «оптимістичний фінал» за шкалою від 1 до 5 балів. Додатково оцінюється «популярність серед читачів» (кількість замовлень/місяць). Ілюстрацію наведено в таблиці 2.

Отримані оцінки сприяють швидкому орієнтуванню бібліотекаря при формуванні рекомендацій: читач, який відчуває сильну тривогу, може обрати твір із максимально високим показником «оптимістичний фінал» і «подолання кризи».

Серед викликів впровадження бібліотерапії у публічних бібліотеках відзначимо відсутність сталого фінансування галузі культури під час війни, нестачу фахових психологів, цифрові та інфраструктурні обмеження, а також малодослідженість проблеми «травматичного контенту». Багато бібліотек стикаються із браком коштів на закупівлю нових книжок і навчання персоналу методам бібліотерапії. Залучення професіоналів-психологів чи арттерапевтів на волонтерських засадах має нерегулярний характер. У регіонах, найближчих до зони бойових дій, часто ускладнена логістика книжкових поставок, відключення електроенергії обмежують роботу онлайн-сервісів. Деякі читачі через власний травматичний досвід можуть гостро реагувати на твори з воєнною тематикою, тому добір літератури потребує особливої уваги й консультацій з психологами.

Таблиця 2

Фрагмент каталогу «Життєствердна література» з бібліотерапевтичним профілем

Назва та автор	Подолання кризи	Наявність гумору	Оптимістичний фінал	Загальна оцінка	Середня кількість замовлень / рік
Ю. Гаврош «Врятувати Тараса Шевченка»	5	3	5	13	15
М. Лівін, І. Полудьонний «Простими словами: Як розібратися у своїй поведінці»	4	1	4	9	27
Н. Сухорукова «Книга #Маріуполь #Надія» (про війну)	5	4	3	12	29
Т. Косьян «Наше. Спільне. Як зберегти в собі людину під час і після війни»	4	4	3	11	32

Джерело: дані зібрано на основі статистики НБ МДУ за 2024 р.

Попри виклики, потенціал бібліотерапії колосальний: завдяки інноваційним методикам та вдосконаленню комунікації (систематична робота в соціальних мережах, чат-боти, подкасти, вебінари), публічні бібліотеки можуть істотно поліпшити психологічну атмосферу серед своїх громад, особливо зважаючи на масштаби стресу, породженого війною.

Список використаних джерел

1. Shrodes C., Shugrue M., Matuschek C., DiPaolo M. The Conscious Reader, 12th Edition. Boston: Longman, 2012. 776 с.
2. Чумак Є. Трансформація інформаційних ресурсів публічних бібліотек України в сучасних умовах. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. Вип. 10. С. 36-48. URL: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/269445> (дата звернення: 25.02.2025).
3. Добровольська В., Сидоренко Т. Культурні практики публічних бібліотек півдня України в контексті динаміки соціокультурного поступу регіону. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3. С. 96–101. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004328> (дата звернення: 25.02.2025).
4. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.03.2025).
5. Hynes, M. D., Hynes-Berry, M. *Bibliotherapy: The interactive process: A handbook*. 4th ed. New York: Routledge, 2018. 288 p. URL: <https://www.google.com.ua/books/edition/Bibliotherapy/UUmjDwAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1>. (дата звернення: 25.02.2025).
6. Rubery, M. *Bibliotherapy: Books to Guide You Through the Hard Times*. Dublin: The School of Life, 2024. 288 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Bibliotherapy_Books_to_Guide_You_Through/QQuoEAAAQBAJ?hl=uk&gbpv=1 (дата звернення: 25.02.2025).